

BURHAN SÖNMEZ
De onschuldigen



ROMAN



**‘Een ode aan Márquez met een vleugje magisch
realisme dat de Anatolische aarde leven inblaast.’**

BirGün Daily Newspaper

De paden van een Koerdische vluchteling en een jonge Perzische vrouw kruisen elkaar in Cambridge. Zij heeft altijd een dichtbundel in haar tas om het leven het hoofd te bieden; hij worstelt met slapeloosheid en zoekt zijn heil bij Wittgenstein.

Hij begint haar verhalen te vertellen over zijn verleden: over een rondtrekkende fotograaf die zijn schoonzus zoekt in afgelegen streken, over de jonge vrouw die wacht op haar verdwenen verloofde, over de grootmoeder in wier omgeving iedereen sterft. Zij leest hem gedichten voor en vindt troost in de poëzie.

De onschuldigen is een warme, liefdevolle en melancholische roman over twee jonge mensen die worstelen met heimwee en de pijn van het verlangen naar het moederland, en over de verbindende kracht van verhalen.

‘Een schrijver met passie, geheugen en een hart.’

Elif Shafak

KALEM AGENCY © LUAY ALBASHA



Burhan Sönmez (1965) werkte als jurist in Istanbul voor hij om politieke redenen naar Engeland uitweek, waar hij tien jaar in ballingschap leefde. Zijn artikelen verschenen in internationale kranten als *The Guardian*, *Der Spiegel* en *La Repubblica*. Hij is bestuurslid van PEN International en schreef meerdere boeken. Eerder verscheen van hem *Istanbul, Istanbul*.



OXFAM Novib



www.uitgeverijorlando.nl
www.oxfamnovib.nl

BURHAN SÖNMEZ

De onschuldigen

Vertaald door René van Veen

UITGEVERIJ ORLANDO | OXFAM NOVIB

© 2011 Burhan Sönmez

Oorspronkelijke titel *Masumlar*

Oorspronkelijke uitgever İletişim, Turkije, 2011

Published in agreement with Kalem Agency

© 2019 Nederlandse vertaling Uitgeverij Orlando bv,
Amsterdam en René van Veen

Voor deze vertaling is gebruikgemaakt van de door Burhan
Sönmez geaccordeerde Engelse vertaling van Ümit Hussein,
verschenen bij Gernet Publishing, Engeland

Omslagontwerp Bij Barbara

© Omslagbeeld Eric Schmets

© Foto auteur Luay Albasha

Uitgave in samenwerking met Oxfam Novib

Zetwerk Pre Press Media Groep, Zeist

ISBN 9789493081208

NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl



I

FERMAN

Een verdwaalde ster

Mijn jeugd was mijn thuisland. Toen ik ouder werd, verwijderde ik me ervan en hoe verder ik ervan verwijderd raakte, hoe meer het in mij uitdijde. In die tijd was oom Hatip, die als een arme derwisj de geheimen van de Haymanavlake oppotte, gewoon om op lenteochtenden ons huis binnen te vallen nog voor er iemand wakker was. Voordat hij zijn radio inschakelde, praatte hij mijn moeder bij over de recentste moorden, vrouwen die hun echtgenoot hadden verlaten om er met hun minnaar vandoor te gaan en verweesde kinderen. In zijn ogen voerde de weg van het leven over verzakte bruggen. Hij pakte dan zijn tabaksbuidel uit zijn stoffen reistas overvol pistolen, gebedssnoeren en aanstekers en begon staand naast mijn bed een sigaret te draaien. Zijn vingers waren gebarsten als aarde. Wanneer hij uit een versierd glas zijn thee dronk, dacht ik na over de geluiden die hij in zijn radio verzamelde. Ik vroeg me af of hij gekomen was om me het laatste deel van het de vorige zomer onvoltooide verhaal te brengen waarvan ik bang was dat ik het vergat. Er schoot me te binnen dat

hij maar een week zou blijven voordat hij opnieuw naar verre bestemmingen vertrok. Mijn hart zwol dan op met een melancholie die me als volwassene nog altijd dwars zou zitten en die ik naar mijn overtuiging van mijn moeder had geërfd. Ik koesterde het gelukzalige gevoel dat voortvloeide uit mijn ooms zware slanke hand die mijn haar streelde.

Mijn moeder zong dan Fermans volksliedjes voor mijn oom. Als je de doden meetelde, was ons dorpje drukbevolkt. Mijn oom luisterde naar de volksliedjes en begon te mijmeren over vroeger.

Jaren voor mijn geboorte had Ferman zijn hart geschonken aan een bedeesd meisje dat Asya heette. Direct na afloop van zijn dienstplicht vroeg hij de dorpsoudsten om haar hand. De broers van het meisje waren met een duizelingwekkend venijn tegen het huwelijk gekant en slingerden de als tussenpersonen optredende oudsten beledigingen naar het hoofd. Nadat hij het slechte nieuws had vernomen, dacht Ferman terug aan de zee die hij tijdens zijn dienstplicht had gezien. Hij besepte dat de angst dat het bestaan ophoudt, die zo wijdverspreid is onder steppebewoners en hem overweldigd had toen zijn schip drie dagen achtereen op zee bleef, hem zeer waarschijnlijk ook in zijn dorp zou overvallen en hij besloot om Asya te schaken. Maar de volgende dag keerde zijn koe niet terug uit de wei. Ze vonden het lijk bij de rivier. De avond erop verdwenen er twintig lammeren uit zijn hok en ging de hooischelf op de dorsvloer in vlammen op. Toen hij op een ochtend zijn hond vol steekwonden in zijn lijf vond en diens af-

gesneden staart op het dak besefte hij hierna aan de beurt te zijn.

Een door knapen gekoesterde wrok, voortgekomen uit een onbeduidende ruzie die ze zich nauwelijks konden herinneren, was voor de twee broers van Asya aanleiding om Ferman af te wijzen. Hun onschuldige vijandigheden hadden eeuwig kunnen doorgaan als deze schurk geen oogje op hun zus had laten vallen, waardoor ze ontspoorde in bedreigingen en bloeddorst. Het eergevoel geheten mes dat in ieders hart schuilt, was meer dan ooit bereid bloed te laten vloeien. Asya, die al jaren al haar hoop op Ferman had gevestigd, was even ten einde raad als een in een put gevallen kind, huilde en luisterde naar kreten in de buitenwereld.

De winter liep op zijn eind en er lag een laag sneeuw. Ferman sliep inmiddels overdag en hield zich in afwachting van de volgende aanval 's nachts schuilt tussen de rotsen voor zijn huis. Die avond zag hij dat een van de twee jongelingen die naderden uit de richting van Asya's huis een wapen droeg. Ervan overtuigd dat ze het op hem hadden voorzien, richtte hij zijn geweer op de langste van de twee, schoot hem neer en vervolgens de ander. Mijn vader kende een ballade over net zo'n verhaal. In het lied dat hij altijd zong en waarin hij de prachtige stemmen van de dorpsvertellers probeerde te evenaren, ruziet een knaap met de gezinsleden van het meisje van wie hij houdt, vermoordt hij zes van haar broers, spaart hij slechts een van hen zodat hij de familielijn kan voortzetten en leeft hij nog lang en gelukkig

met het meisje dat Kejê heet. ‘Kejê Mirzobege, *gul sore, por drêje,*’ zong mijn vader.

Hoe vreemd dit alles me nu ook lijkt – op een leeftijd waarop ik in dichtbevolkte steden heb gewoond, aan grote instellingen heb gestudeerd en door allerlei landen heb gereisd – in die tijd kreeg ik nooit genoeg van deze ballade, waarin mannen zonder nadenken de broers doodden van het meisje van wie ze hielden. Telkens als ik ernaar luisterde, viel ik in slaap, gevangen in de omhelzing van de traditie en zo tevreden alsof ik de sterren had bereikt. Maar Ferman sliep niet, die nacht niet en geen enkele daarna. Hij rende met allen die wakker waren geworden van het geluid van de schoten naar de gevelde lichamen en zag toen dat het zijn eigen broers waren. Volgens getuigen verloor hij ter plekke zijn verstand en verdween hij jankend als een hond in het donker.

Fermans twee jongere broers, zijn enige familie, waren naar Haymana gegaan om er de school te bezoeken. Hij was er trots op dat hij de broer was van de eerste schoolgaande dorpsjongens en droomde over hun toekomst. Hij had hun komst die avond niet verwacht. Op de eerste dag van de schoolvakantie hadden de twee broers per paard-en-wagen de halve afstand naar het dorp afgelegd, een nacht doorgebracht in de woning van de wagenbezitter en ze waren de volgende dag weer op pad gegaan met een wapen dat hij hun had geleend om zich tegen hongerige wolven te verdedigen. Ze hadden de hele dag gelopen en bezweken bijna aan de kou toen ze door toedoen van hun broer de dood vonden.

Niemand vermeldde ooit de namen van de broers. Asya's wraakzuchtige broers enerzijds en Fermans broers anderzijds, gestorven voordat ze al die onbekende boeken hadden kunnen lezen, beheersten onze avondlijke gesprekken als anonieme grafstenen, niet in staat ons te laten inzien dat zij de echte hoofdpersonen van het verhaal waren.

Ferman leefde jarenlang in grotten, in dalen en aan de voet van rotsen. Omdat hij bang was om in het donker in slaap te vallen, slaakte hij hevigere pijnkreten dan de gewonde soldaten die hij in zijn jeugd had gezien en zong hij trieste liederen. Asya's fluweelzachtgevooidse dichter stuitte in de nacht op doods-kisten. Hij was niet alleen gescheiden van zijn geliefde, maar had ook het bloed van zijn broers aan zijn handen, een lot dat we meer vrezen dan ten dode opgeschreven te zijn. In een van zijn klaagzangen zong hij: 'Ik weet niet waar de zon opkomt / evenmin waar ze nu ondergaat.'

Mecnun betekende 'bezetene'. Daarmee werd iemand aangeduid die door liefde buiten zinnen was geraakt, die verdreven was naar het uiteinde van het leven. Waar de Mecnun van Leyla bezeten was van liefde, zijn verstand had verloren en in de woestijn eindigde, was Ferman een tweevoudige Mecnun, ten prooi gevallen aan de demon van de liefde en die van de dood. Hij leerde elke kuil kennen, elke berg en elke verlaten plek van de hoogvlakte, dwaalde door het donker en gaf zich pas bij dageraad aan de slaap over, op het moment dat de knoop in zijn hart iets verslaptte. Starend naar de sterren bad hij dat de pijn afnam. Ferman was geen heilige

en had dat idee ook niet gehad toen hij zijn verstand verloor en naar de vlakke verdween. Hij was simpelweg bezeten van liefde en dood, leefde met zijn demonen en wachtte in zijn eigen duisternis op de dood. Zoals de dichter heeft gezegd:

*Waan je je de schepper van al het leven
Alleen maar omdat je dag en nacht ploetert en sappelt?
Luister naar de verhalen van iedereen die tot stof is vergaan
Het lot regeert over elk hart
Naar willekeur opent het deuren en slaat ze weer dicht*

Toen hij op een zomerdag de oostelijke flank van Mangal Dağı overstak, stuitte Tatar de fotograaf op Ferman, die achter een rots lag te slapen. Tatar herkende hem niet aan zijn uiterlijk, maar zoals iedereen in de streek aan zijn lot en bleef een tijdje roerloos in de verzengende hitte staan. Nadat hij had geconcludeerd dat hij nergens bang voor hoefde te zijn, pakte hij zijn camera uit zijn tas.

Toen Ferman door het geluid van de sluiters wakker werd uit een van zijn angstdromen schrokken de twee mannen evenzeer van elkaar als de Turkse en Griekse soldaat die, verdwaald terwijl ze op zoek waren naar hun onderkomen, elkaar tegen het lijf waren gelopen tijdens de oorlog die vijftienvijftig jaar eerder op deze berg had gewoed. Onder de stralen van de opkomende zon bleven ze staan en haalden ze diep adem alsof ze met elkaar hiernaartoe waren gereisd, maar toen ze elkaar in de ogen keken, wisten ze dat ze niets van elkaar te vrezen

hadden. Tatar vertelde Ferman dat hij al twee jaar over de vlakte trok, van dorp naar dorp om voor een gering bedrag foto's te maken en nu onderweg was naar diezelfde dorpen om de foto's af te geven van de bewoners die hij de vorige zomer had geportretteerd. Ferman prevelde 'Asya'.

Tatar de fotograaf kwam 's middags in het dorp aan, negeerde de nieuwsgierige blikken van de meisjes en jonge bruiden bij de put en liep naar Kewê's huis. Mijn oma Kewê en Haco, haar laatste man, zaten onder de appelboom. Tatar vertelde over Ferman, die gebiologeerd naar de foto's had gestaard. Ferman, die zag dat de personen die hij had gekend waren veranderd en verouderd, had gedacht dat onder elke foto een spiegel zou verschijnen die hem zijn eigen vergeten gezicht zou tonen. Toen hij nog in het dorp woonde, was zijn wereld een simpele geweest, had zij dag na dag haar tijdloze omloop gemaakt. Nu was hij echter verdwaald, schoot hij van de ene plek naar de andere als een ster die niet wist waar ze rust kon vinden.

'Toen hij Asya's foto zag, bleef hij bewegingloos zitten alsof hij ook in de zwart-witfoto's was gevallen,' vertelde Tatar. 'Daarna stond hij op en liep hij weg, liet hij alle andere foto's op de grond liggen en zijn geweer en zadeltas achter. Toen ik hem nariep dat ik wegging, reageerde hij niet. Evenmin merkte hij dat ik het brood, de kaas en de tabak uit mijn tas bij zijn zadeltas achterliet. Pas toen zag ik achter de rotsen de zwarte paarden staan.'

De foto's die Ferman in zijn uitgemergelde hand had gehouden en uitgebreid had bekeken, waren even ver

van hem verwijderd en even angstaanjagend als die winternacht zestien jaar geleden waarop hij zijn broers had doodgeschoten. Toen had hij nog niet geweten dat de verschrikkingen van het verleden waaraan hij had willen ontluchten hem altijd zouden achtervolgen, want hij had gedacht dat een plek de tijd overwon en dat de tijd pijn overwon. Hij had niet de begrafenis van zijn twee broers bijgewoond en zijn huis was vergrendeld. Asya's ouders boetten voor de tragedie door binnen een maand van elkaar te sterven met de oude wonden die ze gedurende hun leven verdrongen hadden weer vers in hun geheugen. In die tijd gold het als een deugd om het bloedgeld van je kinderen te betalen. Asya, die inmiddels steeds flauwviel, sprak niet langer met haar broers, die op hun beurt haar in de steek lieten. Ze wilden niet langer in angst leven voor een Ferman die elk moment weer kon opduiken om wraak te nemen en vertrokken naar een land waarvan alleen bekend was dat het veraf lag. Hun namen verdwenen snel uit ieders geheugen. Hoewel hun leven aanvankelijk bepaald was door de plek waar ze waren geboren en getogen, sloten ze zich later aan bij degenen die dit ontkenden.

Toen mijn moeder, die tien was geworden op de dag dat Tatar aankwam en de hele weg naar huis op een drafje had afgelegd waarbij ze twee koeien bij de staart had meegevoerd, deze verhalen jaren later vertelde, duidde ze iedereen, goed of slecht, aan als 'onschuldig'. Vooral Ferman, Kewê en Klauwgezichtvrouw.

Toen Klauwgezichtvrouw bij Kewê thuis kwam informeren of ze haar dochters had gezien die al de hele

dag zoek waren, wist iedereen dat ze bang was voor foto's, maar om te verhullen dat ze ook bang was voor de fotograaf haalde ze uit haar jurk postelein tevoorschijn die ze in haar tuin had geplukt en legde die in een schaal. Ze keek Kewê aan en zei: 'Ik kan mijn meisjes nergens vinden. Asya heeft ze ook niet gezien. Ik dacht dat ze misschien bij jou waren.' Hoewel de twee dochters van Klauwgezichtvrouw in de huwbare leeftijd waren, zaten ze niet thuis zedig hun lot af te wachten, maar renden ze de hele dag giechelend door het dorp en gedroegen ze zich op de wispelturige manier waaraan iedereen inmiddels was gewend. Kewê was de oudere vrouw voor wie ze het meeste respect hadden.

Mijn moeder, die een rustig en introvert kind was, zei: 'Ik heb ze vandaag niet in de rivier zien baden.' 'Ach, Kewê, waren mijn dochters maar zo verstandig als dit meisje van jou,' klaagde Klauwgezichtvrouw. Kewê herinnerde haar eraan dat dit niet de eerste keer was dat haar dochters zo laat thuis waren gekomen en zei dat ze zich geen zorgen moest maken.

Die keer hadden de meisjes tot in de kleine uurtjes bij een ooi gezeten die de maand ervoor had gelammerd. De dag erna hadden ze een venter met zijn paarden-wagen achternagezetten omdat hij niet onder de indruk was geweest van de verwensingen die ze hem uren achtereen hadden toegevoegd. De venter verzamelde vernuftige verwensingen, beloonde kinderen daarvoor. De meisjes, die de venter de hele dag hadden achtervolgd, weigerden terug te gaan naar huis met de dorpeelingen die ze tegenkwamen op de heuveltop, moesten

daartoe overgehaald worden door Klauwgezichtvrouw en Kewê, die het verhaal ter ore was gekomen. Ze klaagden dat ze wekenlang verwensingen hadden bedacht, maar dat de venter zelfs niet onder de indruk was geweest van ‘Mag de roede van de zwarte ezel je moeder slaan en mag ze na zeventig slagen om meer smeken!’, wat betekende dat hun geroosterde kikkererwten en johannesbrood werden onthouden. Ze bleven zo luid mogelijk verwensingen uiten, zwoeren op het graf van de vader die ze nooit hadden gekend dat ze de volgende keer met betere rijmpjes voor de dag zouden komen.

De dorpelingen hadden gehoord dat er een verschrikkelijke oorlog woedde in een gebied even ver weg als het land waarnaar Asya's broers waren vertrokken, dat diverse landen elkaar binnengevallen waren en dat Duitsland de wereld aan zich wilde onderwerpen, maar ze wisten nog niets van Stalingrad, D-day en de val van Berlijn, dus in 1946 dachten ze dat buiten deze droge steppe de oorlog nog volop bezig was. Toen Tatar de fotograaf degenen die hem opzochten vertelde dat de oorlog voorbij was, schonken ze weinig aandacht aan zijn woorden omdat ze zich niet konden voorstellen dat Duitsland was verslagen. Het nieuws dat Mustafa Kemal al acht jaar dood was, verbaasde hen en ze vroegen hem waarom hij dat hun niet had verteld tijdens zijn bezoek vorig jaar. ‘Ik kon toch niet weten dat jullie dat niet hadden gehoord? De hele wereld was in alle staten, koningen uit allerlei rijken op aarde woonden zijn begrafenis bij en huilden drie dagen en drie nachten lang.’ Toen hij vervolgens beweerde dat de bevelhebber die

zoveel jaar geleden op deze steppe een groot leger had verslagen niemand anders dan Atatürk was geweest en dat hij niet gestorven was als gevolg van oorlogswonden of vergiftigd was door vijanden, maar als een gewone sterveling zijn laatste adem in bed had uitgeblazen, geloofden de dorpelingen hem niet, maar herinnerden ze zich de woorden die de oude man Os vorig jaar had uitgesproken: 'Fotografen kun je niet vertrouwen, want die proberen God te spelen door valselijk menselijke evenbeelden te creëren.'